

République du Bénin
Centre National de Linguistique Appliquée
Commission Nationale de Linguistique Naténi

modi	a	yáǵma-dà!!		
		nà	ci	cèmu..
nà	ci	kamámá...		
bookú	wàǵci	wahàma...		
É	yádá	a ...		

NAÀTENNI WEMÁ CÈMU

1: Pòkàta cecetá

guide d'écriture en langue naténi, tome 1

(2e édition 2010)

Naàtènni wemá cèmu

1: Pòkàta cecetá

Guide d'écriture en langue nateni, tome 1

2è edition 2010

Révisé par WINRIKOU Esaïe et KOUDI Pascal

avec l'assistance technique de SIL Togo-Bénin

©SIL (Bénin), équipe linguistique de la langue nateni

2è édition, 2010 : 500 exemplaires

(Imprimé par AFASA, Kara)

Dépôt Légal N° 4846 ; 4ème trimestre 2010

Bibliothèque Nationale

ISBN 978-99919-361-9-2

Edition précédente : 1ère édition réalisée en 1993 : 1000 expl.

CETÁ KAÀN-NÀ

K'à nedà wàací wàhàma, è nedà ci kaàmá,
yè kadí á yádá cì cènkumá kú bookú wemá meheká, k'yé
teha k'aa yáma é kpéń é hìn yècègè.

Pòkàtà mentà kpèi ne beka mìi pàkú-sa-dà nàteñni
wemá meheká k'yé n'yònà:

- yèka kàcọ́ ti kà tonàpu nà naàteñni,
- yèka tọ̀ka kú pànáma,
- wàací cìcọ́ kú cèmu,
- tukanáma mèmà pàkú-ma yèka còhàka,
- nà bonikú pàkú-pu tòmú, yèka yóòka hìnka.

Memá-dà tee kà tí tà pàà yèdi è yò:

"NAÀTEÑNI WEMÁ CÈMU PÒKÀTA"

Naàteñni wemá cèmu niìya weñni há do ye pesà.
Tọ̀sa kaá-ma kà ti mun pú dehàà ye hìnka yoo kà t'eè
hìnà fòma kpémú.

Ye kú hìnka-dà ti còðhu-má naàteñn weñni
tempàma, k'yé teha kà tí madí naàteñni wemá cèmu
weñni.

Ne kúcaàpa mèm̀pà dehú-pa

Naàteñni wemá hìnka

A: Ñte naàtemma wàací cìcú cèmu

Yèka sàmònkà kàcú péé, kà ti kà yún cémá dósódi.
Ñte mèm̀pà nihí-pa naàtènni còku hín tí kà híná kà ká
n'yò̀mpu:

1: "a" - mii t̀akù nido-dà yoo nì neèmu

Yohènamá:

A kódí ya?

A h̀ò̀ta-dà?

2: "é" - mii béhè̀nì yeècè̀nká-dà

Yohènamá:

Dúú é n tóó-ní kà̀tada.

Ò tènì é dii a cè̀pu.

3: "kà" - mii h̀j tukaná wenò̀ka-dà

Yohènamá:

Pà n yí kà tí taá buntàpu.

Kà pà tènì, ti kó taá kà̀adi.

4: "kó" - mii ti cakú m̀ì kpèi é pànà-sa-dà yìhika.

Yohènamá:

Ò kó tènì.

Ti kó k̀j-ma.

5: "ne" nà "nà" yè pú yòn-sa

Wòni nìć̣j ti ḥ́j diná-ma ye yèkà wààtamá ti wààć̣i meheká. Ka yííma-dà yòn, àmá kà cakú-sa pú péé. Memá-dà tee mèṇpà nihí-pa naàtènni bookú kà totà-ma, é ḳ́j̣ bá mèṇi dèè-di kó n'takù-sa k'yé teha kà ti koò dá kà n'dinì.

Sámà, ti yònà é n'yáá è yò, k'à déhà-sa "ne", ò takù nìpa-dà yoo nìpa nemmu.

K'yé n'yònà: Ne pení-i?
Pà ne cakáà kà né tèni.
Ne nenti ne tì hínà ya?

É yídá, kà ti déhà-sa "nà", kà tí n'yáá è yò ò pú takù nìpa, ò tukanì wemá-dà yoo è cakú wòni.

K'yé n'yònà: Ò ḳ̀nti nà wodà?
Nà tà madí-ma ne pú tà déhà.
Kúúdi daadí, poòpa nà bíhí nà
dapàmma,...dà ḥ́j nì dúú.

Kà ti té yíí è ḥ́tà yè takù nìpa, kà ti té wààta "ne" k'yè pú takù nìpa kà ti té wààta "nà".

6: Nte wààcí cìcú kú kaàmmá

Kà **k** péé **n** yìhìka, kà né wààta **nk**, é kaàn **ng**.

Yohènamá:

Kóńkú, ne té kaàn "kóńgú".

Kà **t** péé **n** yìhìka, kà ne té wààta **nt** é kaàn **nd**.

Yohènamá:

Mańta, ne té kaàn "mańda".

Kà **c** péé **n** yìhìka, kà ne té wààta **nc** é kaàn **nj**.

Yohènamá:

Kpàńci, ne té kaàn "kpàńji".

Kà **p** péé **m** yìhìka, kà ne té wààta **mp** é kaàn **mb**.

Yohènamá:

tempa, ne té kaàn "temba".

Kà **d** dènta yèdi yódi, kà ne té kaàn k'yé n'yònà **r**
yoo **l** yoo **d**. K'ò ceekú yèdi, kà ne té ò kàn **d** yoo **l**.

Yohènamá:

Seedí, ne té kaàn "seerí" yoo "seedí" (kóńtèni)

Sudi, ne té kaàn "suli" (tayɔdí) yoo "suri" (okòńni) yoo
"sudi" (kóńtèni)

Doòta, ne té kaàn "doòta".

Daadí, ne té kaàn "daarí" yoo "laarí" yoo "daadí".

7: Wààsàci nà sàmóncí wàhà bèmbèni

Ti pú yònà é n'wààhu wààsàí nà sàmóncí yàcà yàcà.
Pàcɔ̀ kà pà sedá-sa, mií-dà pà hɔ̀ wààta-ma pà kpèi-fá, áá.
Wààfa sàmómfá yoo sàfa káá-ma a yònà wàta-sá.

K'à kpèi cetá wenòdi, a wààfa cecefá yònà é n'yòn
sàfa-dà, tɔ̀cì wènnì, sàmóncí hádí nà ni yàamá.

Wenòdi wènni yàamá, kà tòdi cetá nà wààsàfa-dà,
yoo k'à pàná muhipàfa è kó cetá wenòdi, cecefá yònà é
n'yòn sàfa-dà. Kà nìi yèdi-dà mèedeè, a kó neé nì
wàta-ma ni wènni nà wààsàcí cɔ̀dì.

Ñte ti tonàpu:

Yohènamá:

A yedí ba?

Wanhí naanà tɔ̀dì. Hì pú hɔ̀kú tɔ̀cekú.

CASI Bóní

B: Yeèwòka tukanáma nà yèka tòka

Yeèwòka pàkú tukanáma nà "a", "ò" dà (yèka kà kà
tɔ̀kù nìpa). Ka yèdi-dà "niitakadáka ".

É yídá, kà kà pàkú tukanáma nà "há" (yèdi kà nì pú
cakú yècî), è pàkú nà "yè" (yèdi kà nì tɔ̀kù neèmu è
túmà mù yàkù).

1: Wenðka tukaná-sa "kà"

a: "kà" tukanáma nà "a" yoo "ò"

"kà" wòni nìc̣ǒ ḥǒ n'kp̣èi caka è yò, Yèc̣èè-dà kó p̣anà, kà tòḍsa neé ṭụna. Wòni nìc̣ǒ k'ó n'tukanì weemá.

Wenðka meheká, k'yè yònà yèc̣èè kó p̣aná kà nìpa há pú dań nà ye p̣anáma, yoo yè p̣akú ṣánṣakù, ye tukanáma boòku ḥǒ n'yòn bonikú-dà (').

Ñte yè ḥompú:

Kà nà a k'yé ḥin: k'à
Kà nà ò k'yé ḥin: k'ò

Yohènamá:

K'à teháà k'yé n'ṭụ (ye yańn mun pú teháà)

N you k'ò tonà (ye yańn káà weì-ma kà n you)

Wenðdi meheká, k'yè yònà mìì p̣akú-sa p̣anà é yà, yoo yè ḍà p̣anáma é há dídí-nà-ní tòḍsa, wòni nìc̣ǒ ye p̣anáma nà yè bá p̣anáma k'yè ṣá, ye tukanáma boòku ḥǒ n'yòn bodakú-dà (').

Ñte yè ḥompú:

Kà nà á k'yé ḥin: k'á
hécí nà á k'yé ḥin: á

Kà nà ó k'yé ḥin: k'ó
hécí nà ó k'yé ḥin: ó

Yohènamá:

Pà yè á tadí yèdi, k'á yedee?

Ó n'yon

P'òò yí k'ó tèni.

Tòòma, kà "a" nà "ò" pèntà tòmú, è koò pú takù nìdo móní è há takù o neèmu, ye tukanáma nà "kà" yònà tódá bonikú-dà nà còkàncòkú. Kà ti kpèi ti kó neé ye tuká-ma é pàná bocòkàncòkú sáàdi.

Ñte yè hòmú:

Kà nà a k'yé hìn: k'aa yoo k'a

Kà nà o k'yé hìn: k'òo yoo k'o

Yohènamá:

K'aa bàtáda pedà, k'á n paa nòka.

yoo:

K'a bàtáda pedà, k'á n paa nòka.

Pà dodi nà dawéèku, k'òo nòku bókádá.

yoo:

Pà dodi nà dawéèku, k'o nòku bókádá.

Taàa nà sukú: Ne yònà n'yáá è yò kà "a" nà "o" tùn yeémónká dàhàka, yè koò pú takù nìdo, àmá "o" neèmu. Ye kú yèkà bookù, ka yèdi-dà "kpéésá takadáka".

b: "kà" tukanáma nà "ye"

"Kà" h́ tukaná nà "ye" é ti k'óó":

kà + yè k'yè h́n: k'yè

kà + yè k'yè h́n: k'yé

kà + ye k'ye h́n: k'yèè

Yohènamá:

K'yè púdí ò pú pení.

K'à tehàà k'yé n'tòu...

2: Wenòka tukaná-sa "e"

Wenòtukanása "e" kó neé tãnta boòti tìdée-dà, níkú nà dakú.

a: "e" tukanáma nà "a" yoo "ò"

K'yè kpèi tukaná nà yèèka mènka tákù-ka nìpa, yè h́ kà h́n màdée-dà.

Wenòdi meheká, k'yè yònà niyyà yèdée tùn-tùnà ye tòòsa é paaná, "e" tukanáma pesá nà "a" yoo "ò" (yèka mènka tákù-ka nìdo) boòti h́ n'yòn dakú nà níkú-dà yoo dakú nà còkàncòkú.

É yídá wenòdi meheká, k'yè yònà niìyà yèdéé pedà
pàkú wòni nìcǔ, ye tukanáma pesá boòti hǔ n'yòn nití
cǔǔdi-dà.

Ñte ti hímpú:

Niìyà tǔn-tǔnà ye tǔsa é paná:

Ti káá :

é + a k'yé h̄in: áa

é + ò k'yé h̄in: óò

Yohènamá:

Ò tèni áa caka wemá.

P'òò cǔdí óò kpená.

Ye tukanámà boòti pú péé mìi tesá, a nà ò kpéetí-dà
ceñ. Niìyà yèdéé pedà pàkú wòni nìcǔ.

Ti kó n'káá:

è + à k'yé h̄in: àà

è + ò k'yé h̄in: òò

Yohènamá: Ò tèni òò békú.

Ò kàdi àà wáí.

Ti kó neé mà kǔù é n'yò: "e" hǔ n'toó tǔn wòni
bodakú, kà niìyà-dà tǔn-tǔnà ye tǔsa é paná. K'ò toó tǔn
wòni bonikú, ye yañya péè pàkú yoo péè kó paná wòni
nìcǔ-dà.

Ñte yohènamá màcǒ:

Ò dǒdì è dèn.

Bíitá dǒdi é yídá.

ÒÒ nǒdáà, òò dehikú.

ÒÒ cǒdí, óò podí sukú.

Pà kpèi áa bán̄ta-ma.

Kà pà tèn̄i àà bán̄táà, a dá teha.

Dǒdá-ní é yàà néemá.

b: "é" tukanáma nà "yè"

Ñte "é" nà "yè" yè tukanì è hǒmpú:

é + yè k'yé h̄n: èè

Yohènamá:

N pú kpèi èè cǒhǎ (kà ti wèi yècǒǒ kú wemá)

Mòḁsa: Ò kpèi èè kòù.

c: "é" tukanáma nà yèdi mèn̄i pú cakú-di

yècǒǒ "há"

Kà "è" tukanà nà "há", ñte yè hǒ kǒǒ-sa:

è + há k'yé h̄n: àá

Yohènamá:

Ò pú kǒdí àá kpanì tǒḁpa.

Àá síókú n̄ido k'ò bèkù-à, bíída nkéè?

3: "kó" tukanáma nà yèka tɔ̀ɔka

a: "kó" tukanáma nà "a" yoo "ò"

"kó" meǹn kú bookú cakú è ỳò nɛ̀mu-dà kó paná è há mu pú panà. O tukanáma nà a yoo ò h́j h́j memà-dà:

kó + a k'yé h́j: k'áa
kó + ò k'yé h́j: k'òò

Yohènamá: N k'áa podí fá!

N k'òò caka a h́j pú.

b: "kó" tukanáma nà "yè"

Kà "kó" tukanà nà "yè" yè h́j k'ó.

Kó + yè k'yé h́j: k'éè

Yohènamá: N k'éè cɔ̀hà-ma, niì miì.

Niìsà miì, n k'éè potá-ma é d'á-ho.

4: "Pú" tukanáma nà yèka tɔ̀ɔka

a: "Pú" tukanáma nà "a" yoo "ò"

"Pú" yòn yèdi-dà kà ni cakú yedàma. Ni tukanáma nà "a", "ò" ti k'óni:

Pú + a k'yé h́j: p'áa
Pú + ò k'yé h́j: p'òò

Yohènamá: Ti p'áa sedáà.

Pà p'òò yíí, k'ó tèni.

b: "Pú" tukanáma nà "yè"

"Pú" h́y tukaná nà "yè" é ti ḱyó:

Pú + yè k'yé h́n: p'èè

Yohènamá: Ye niyà, n p'èè yáá.

Ye m̀d̀sa, pà p'èè dontà.

Dentáma:

1. Baàta-nà yèdi m̀ǹni suudí yèkà menkà kú mehekà
é paná ye weǹd̀kà bòd̀ma, k'yé coá!

K'áa é k'à àá k'á è p'òò á kà áa

1. mema d̀, m̀m̀m̀ma-dà há d̀èè?
2. yèti, kpená nàm̀d̀ni.
3. n'yeti kpená nàm̀d̀ni.
4. nido t̀ni n békáà, n'yò n yedi.
5. N pú kpèi bánta.
6. N yáá.
7. Pà tanà ya?
8. Ò m̀ǹ-ma pú kpèi taá d̀k̀d̀t̀òd̀ku.

2. Cé́m é wàhà

Kà tafá dɔɔ-ní, kà pà wɔ̀nà tapaàka, è bodí yòka, kà kà yèni è kpéí, ye wòni kà ne té cɛɛ notí é tì píná. K'à hín a toòka kpenì ye kú wòni è wéi a notá kà tà cèntì, kà pà tà kòù, a koò dá wedá. Botá yàn fɔ̀n, k'à cɪ́hàà, k'ò kpèi, k'ó tà dii àá tùmá táá a kpená kódeedí. Ó n'yòn nìdo bààsí è p'áa kpèi-nà sùma. Memá-dà tee, bà mènè dèè, yònà-ma ó cɛdí o notí tapaa-wɔ̀nátì wòni.

3. Détá-nà yèèka mènka kú boòti, é kà nɔ́-nà kà yòn-nà-ka fɔ̀dì kpéékà.

yeda, nii, yanta, naama, koni, mehi, yeeda, sɪi,
tooká, dɔ̀di, tɪi, neda, nadi, podi, yaà, tena

nɔ́	kɔ́	nòka	yeda
.....
.....
.....
.....

4. Détá-nà yèèkà menkà boòti, é pédá cócóoká mènkà kú boòti yòn.

dunta, ben, hɔɔta, maaci, koomu, kɔnti, taadi,
taɔ, dooku, maɔ, kpeha, deeku, kpei, dima,
biita, panta, feɛku, peeci, naaku, maadi, foɔku,
yahɔfa, waha, neema, daadi.

Ne yònà é détá cócóoká kà yehi-dà.

.....

.....

.....

.....

.....

C: Yèèka mènkà takù-ka nipa ka tukanáma nà toòka.

Mènkà takù-ka nipa, è kó neé tukaná nà toòka-dà héé n, a, ò, ti, ne, pà. Kà hó tukaná-nà-ka yèka wènni, hó wààta còku màdée-dà.

1: "n" tukanáma nà "ò"

Ò tukanì nà "a" còḡḡdi-dà.

Ñte yè hḡmpú:

N + a k'yé hḡn: m'a

N + á k'yé hḡn: m'áa

Yohènamá: M'a sedáa.

A hḡn m'áa yéḡ?

2: "a" tukanáma nà yèka tḡḡka

a: "a" tukanáma nà "há"

"a" hḡ tukaná nà "há" é ti kḡḡ:

a + há k'yé hḡn: áá

Yohènamá: Aá hḡn n yéḡ?

Aá cetà wédì-mà tá?

b: "a" tukanáma nà "yè"

Ñte ye kú tukanámà ti kḡḡnì-sa:

a + yè k'yé hḡn: àè yoo èè

á + yè k'yé hḡn: àè yoo éè

Yohènamá: Àè yáá-dà mìì? / Èè yáá-dà mìì?

Áè téná-ní sánsákù. / Éè téná-ní sánsákù.

3: "ò" tukanáma nà yèka tòka

a: "ò" tukanáma nà "a"

"ò" tukanáma nà "a" h̄j ti k̄j̄:

ò + a k'yé h̄j: òà yoo w'àà

ó + a k'yé h̄j: óa yoo w'áa

Yohènamá: Òà p̄nà bà? / W'àà p̄nà ba?

A h̄j óa p̄a ba?

b: "ò" o c̄j̄di tukanáma

"ò" kó n̄é-ma tukaná o c̄j̄di é n'yún n̄pa p̄d̄éé.

Ye w̄ni ti h̄j n'káá:

Ò + ò k'yé h̄j: òò

Ó + ò k'yé h̄j: óò

Yohènamá: Òò p̄nà ba?

Óò potá é d̄há!

c: "ò" tukanáma nà "h̄j"

"ò" h̄j tukaná nà "h̄j" k'yé h̄j:

ò + h̄j k'yé h̄j: òá

Yohènamá: Óá h̄j á ȳéé?

O p̄òò-dà k'òá ò n'òò yeenà.

d: "ò" tukanáma nà "yè"

"ò" meè té h̄́ tukaná-nà-ma "yè" é ti k̄́óó:

ò + yè k'yé h̄́n: òè yoo w'èè
ó + yè k'yé h̄́n: óè yoo w'èè

Yohènamá: W'èè péé-ma.

W'éè yaàní miì.

4: "Ti" tukanáma nà yèka t̄́òka

a: "ti" tukanáma nà "a"

Kà "ti" tukanà nà "a", òte yè h̄́ tí k̄́óó-sa:

ti + a k'yé h̄́n: t'aa yoo t'a
tí + a k'yé h̄́n: t'áa

Yohènamá: T'aa mádí-ma.

Pà ti yíí, kà t'áa peha, ti p'áa déhà.

b: "ti" tukanáma nà "ò"

Ye tukanámà pakú è yònà t̄́òma weñni-dà.

Ye ti k̄́nì:

ti + ò k'yé h̄́n: t'òò (ti ò)
tí + ò k'yé h̄́n: t'óò (tí ò)

Yohènamá: T'òò cakáà-ma, k'ó yeda.
T'òò caka-nà yè hìmpú.

c: "ti" tukanáma nà "há"

"ti" h̄y tukaná nà "há" é ti k̄j̄j̄:

ti + há k'yé h̄n: t'aá

Yohènamá:

Pà ti békú wemá-dà kà t'aá pú mà yáá.

d: "ti" tukanáma nà "yè"

Ñte "ti" h̄y tukaná nà "yè" é k̄j̄j̄-sa:

ti + yè k'yé h̄n: t'eè

tí + yè k'yé h̄n: t'èè

Yohènamá: T'eè péé-ma ti weñni.

K'ò h̄n tí paá -sa kà t'èè paá.

5: "Nε" tukanáma nà yèka tòòka.

a: "Nε" tukanáma nà "ò"

"Nε", pú h̄y neé tukaná nà "a". Ò h̄y tukaná nà ò c̄j̄j̄di-dà.

Ti h₂ n'káá:

Nε + ò k'yé h₂: n'òò

Né + ò k'yé h₂: n'óò

Yohènamá: N'òò déhà?

Kà n'òò déhà, kà n'óò cεε-ní.

b: "Nε" tukanáma nà "há"

"Nε" h₂ tukaná nà "há" é ti k₂óó:

Nε + há k'yé h₂: n'aá

Yohènamá: N'aá pakú badà?

N'aá h₂ n yéε?

c: "nε" tukanáma nà "yè"

Kà "nε" tukanáma nà "yè", yè h₂ ti k₂óó:

nε + yè k'yé h₂: n'èè

né + yè k'yé h₂: n'éè

Yohènamá:

Nì miì, n'èè yon-dà?

N'èè kòù, yè mɔn-ma ye bɔsà.

6: "pà" tukanáma nà yèka tòðka

a: "pà" tukanáma nà "a"

Kà "pà" tukanà nà "a", yè h́j ti ḱj́:

pà + a k'yé h́j: p'àà yoo p'à
pá + a k'yé h́j: p'áa

Yohènamá: P'àà wèi ba k'à yòn wámu?

N tòn-h́j è yò p'áa yíí-ní, a yeèkaà?

b: "pà" tukanáma nà "ò"

"pà" h́j tukaná nà "ò" é ti ḱj́:

pà + ò k'yé h́j: p'òò yoo p'ò
pá + ò k'yé h́j: p'óò

Yohènamá: P'òò podí, k'ò hódì.

P'ò mádí-ma.

Ò cǝǝ-ní, kà p'óò podí.

c: "pà" tukanáma nà "há"

"pà" tukanáma nà "há" (yèdi mènì pú cakú-di yèc̣i),
h́j ti ḱj́:

pà + há k'yé h́j: p'àá

Yohènamá: P'áá p'áa yáá-mà dò, nté a hòmù?

N yè pá cɛtá-ní kà p'áa yeda.

d: "pà" tukanáma nà "yè"

"Yè" yòn yèdi-dà mènì yàkù-di nɛèmu yoo è mù yǒsí, wòni nìcǒ è tǎkù nɛèmu kà ti pú mù yáá.

"Pà" tukanáma nà "yè" hǒ ti kǒǒ:

pà + yè k'yé h̄n: p'èè

pá + yè k'yé h̄n: p'éè

Yohènamá:

A pà bihònà-sa wènni p'èè yáá-ma.

A pà bihònì-sa wènni, a té hédá kà p'éè wàhà pòkàhi mɛheká.

7: "ye" tukanáma nà yèka tǒdka

a: "ye" tukanáma nà "a"

"ye" hǒ tukaná nà "a" é ti kǒǒ:

yè + a k'yé h̄n: y'àà

yé + a k'yé h̄n: y'áa

ye + a k'yé h̄n: y'aa

Yohènamá: Y'àà wekáà sàmà-ní?
Y'aa mòd̄sa kpíí.
Ò kpèi y'áa d̄nka-ma.

b: "ye" tukanáma nà "o"

"ye" m̄èe te h̄j tukaná nà "o" é ti k̄j̄j̄:

yè + ò k'yé h̄j̄n: y'òò
yé + ò k'yé h̄j̄n: y'óò
ye + o k'yé h̄j̄n: y'oo

Yohènamá: Y'òò dii-ma.
Y'oo kp̄n̄fa tá?
N de kpèi y'óò h̄j̄mpú-dà.

c: "yè" tukanáma nà "h̄j̄"

"yè" h̄j̄ tukaná nà "h̄j̄" é ti k̄j̄j̄:

yè + h̄j̄ k'yé h̄j̄n: y'àá

Yohènamá: Y'àá pú n dii-ma dó-ò!

Dentáma:

1. Détá-nà mìi kó neé tukaná-sa é kǒǒ:

P'áá, éè, t'aa, àá, aá, n'èè, óò, p'èè, w'èè, k'òá, n'òò, òò,
m'a, áa, àà, t'èè, t'óò, òá.

2. Beímma: Paá-nà wεε-nòòka kà:

w'èè, n'aá, y'áá, èè, n'óò, k'òá, m'a, áa
é m'péé ye meheká.

3. Dentáma: Bantá-nà mìi tukàna-sa ye tòòsa é kǒǒ mìi:

Ti k'òò paná ba?

P'èè détà ya ní?

Y'áá de pú yònà ó hɪn mema.

Ò p'áa sǒntà-ní yècǐcǐ.

N'óò yentá, t'òò yáá-ma , hǒǒpòdo-dà.

M'a yáá-ma àà cakú.

A yáá mìi? Óò, n p'èè yáá.

4. Beímma: Baàta-nà yèka menkà kú meheká é tǒhèna ye
wenòkà boòmà k'yé teha kà ká coá:

Óá, aá, éè, k'yè, òò, t'aa, p'áá, p'èè, n'òò, t'òò, t'èè,
n'èè, p'òò, w'èè, n'óò, p'áá, t'óò, k'èè, n'aá, p'óò

..... tonà ba?
 penti nà wondàko-dà.
 cędí sósìma n nònġfà-dà.
 yáá ęęu.
 soònà yehèna.
 tøn pú tadí-i?
 A pańá ba, a yáá-mà?
 dèna-ní kà déhá!
 yedáà-mà, kó yęę?
 ti kęđ-ní kà yęda.
 tee-ma pú yáá.
 K'ò koní kà caka è yò n tèni.

5. Yèkà menkà ękù neèmu-dà, mù pee tġn wòni mùcđ.
 Né kà cóá cócóoká mù pee tġn wòni dósódi, mènġkà, kú
 boòti yòn.

hđđta	nèta	kòma	dóúti
néemá	mańta	mààfa	teńka
méta	koodí	kònfa	mífa
máadi	naàma	yġífa	cèèfa
bíitá	doòta	yđđifa/yđđfa	tepú
wóđdi	dóđo	caadí	kúúdi

D: Yeècènká wemá

Yeècènká kàcǔ cèmu yòn còku mànàhì-dà, tòka màtadi. Ka ònkú yeèhu-sá-dà-ní.

Memá-dà tee ti yònà é yádá-ma bá mènì dèè-di còci weñni, k'yé teha kà tí kà m'bahiní páàti weñni, é n'noò kà wàhu.

Ñte ka còci nùdi:

Cecekú hó n'kǔnì nùdi nà noòti-dà.

k'yé n'yònà: peha, kahá, dii, fítà

Yohènamá: Peha a fénà-sa!

Déèku hó n'cakú è yò ye niìya panà-ma é yàa.

k'yé n'yònà: peháà, kahà, dii, fítà

Yohènamá: Ò peháà ò fénà-sa é móńka.

Taáku hó n'cakú è yò ye niìya káa pakú-ma.

k'yé n'yònà: penti, kehedi, yon, fííkú.

Yohènamá: Ò penti ba?

Nàhikú hó n'cakú è yò ye niìya cèma-dà k'yè mà hǔn.

k'yé n'yònà: pehènta, yonti

Yohènamá: Ò pehènta ba daàka weñni a hóòta?

Kà ti hedà yeècènkà menkà, òte ti kó n'káá-sa:

peha:	peha,	peháà,	penti,	pehènta
yàà:	yàà,	nì / yàà,	yòh,	yòhnti
tadí:	tadí,	tadí,	kódí,	tahú / kódi
kántá:	kántá,	kántà,	kámù	

Toòka péé è tùmà dòn-nà menkà. Ka bookú-dà héé "dòhà", "mahà" nà "boòda". Ka takà mehekà, "dòhà" nà "mahà" kú cèmu-dà péé.

Yèka mènka kó n'toó-ka boòti è kà yònà, kà tí n'yáá è yò ka kú cèmu còòdi-dà. Mènka mèe té kó n'toó-ka boòti è yònà "boòda", ka kú cèmu còòdi-dà mèe te kó n'déè.

Òte ka cèmu yòmpu:

dòhà:	dòhà	dòhaà / dòòhaà	dòhu / dòòhu	dòhàta / dòhàta
mahà	mahà	màhaà / maàhàà	màhu / maàhu	màhàta / mahàta
boòda	boòda	bòdà / bodà	bòpù / bopù	bòhòta / bohòta

K'yé n'yònà ti hímpú-ní híńka,ti takadà yeècènká kàcǔ-dà é ne caka ka cèmu yòm̃pu.

Tòđka kaá-ma kà ti pú wedà ka wemá. Ti ne cakáà-kà kú wemà, tòđka mènka kó kà n'yònà-ka boòti híńka, kà né n'yáá è yò ka cèmu cǔđdi-dà.

E: Yèka tukanáma

1: Yèka tukanáma nà (dà, ma, ní, ho, ...)

Yèka sàmòńka kàcǔ péé, è té taá daadi nà yèka tòđka k'yé híń békàma, yoo é nì tòhèna noòti, yoo é beka niya mìì pàkú-sa yòn-ka béka.....

Ye kú yèka kú bookù, ti pú yònà tí kà wàta yèdi nìcǔ.Ti yònà ti té kà tukaná nà tukanáfa-dà.

Yohènamá: Ò n cakáà-ma.

Mòòta-dà ò dòntà.

Pà tantà-ní.

Nté mènèn mà híń-ko?

È yenì pà dehú-ho...

Wòni nìcǔ yè hí n'békú-ma ti dá péé wàata yèdi nìcǔ yeèwònì menì (-ma) nà tòđka, kà ti té mà híń. Tòđma k'yé m'békú tí nì pèdá nà tòđka k'yé híń yèdi nìcǔ, kà ti té nì tukaná.

Ñte hákà,ti yònà é nì wàhùmá:

Cecemá, k'yè yònà nì dàdi nà yeècèntí è hɔn yèdi mónnì, kà ti t'èè wàta yèdi nìcɔ́.

Yohènamá: O cakàma dòn-ma.

N pú dósí ye kú panámà.

Déèma, kà nì dàdi nà yeècèntí k'yè pú hɔn yèdi mónnì, kà ne t'èè wàta éè totá nà kódifá.

Yohènamá: Ò n cakáà-ma.

Ò panà-ma ye tomú.

2: Yèka tukanáma nà ka tɔ̀dka

Yèka tukanáma pee cɛmá màdèé-dà.

Cecemá: Yèka mènka kó tukaná-ka, kà cecedí kú yódi túmá taá deŋta é kòù, menka ti té kó kà wàta yèdi nìcɔ́-dà, yoo yèka mènka kó tukaná-ka kɔ̀nì yèdi nìcɔ́ kà ne t'èè wàta yèdi nìcɔ́.

Yohènamá:

Mò̀ta nà fò̀ù, k'yé hɔ̀n: Mɔ̀ɔ̀fò̀ùta.

Nà̀afa nà huɛ̀j, k'yé hɔ̀n: Nàahuɛ̀fá

Nò̀ddi nà bé̀n, k'yé hɔ̀n: Nò̀dbè̀nni.

Dawé̀èku nà pù̀di, k'yé hɔ̀n: Dawé̀epù̀ukú.

Déema: Yèka mènka h̄́ tukaná-ka, kà cecedí kú yódi fédí, menka ti té kó kà wàta yèka kàdédé-dà, é kà tukaná nà tukanáfa.

Yohènamá:

Kótadá nà mànci, k'yé h̄́n: kóta-mànci.

Nààfa nà mehimá, k'yé h̄́n: naàmehimá.

Kùnti nà fààku, k'yé h̄́n: kúnfààku.

Botá nà bakedí, k'yé h̄́n: bòðbakedí.

F: Bonikú yèka deñtamá h̄́nka

É m'bààsí yeècènká, bonikú pú h̄́ bakaná yèkà tòòka yòòka h̄́nka héci. Kà kù bakà t̄́n wòni ka deñtamá h̄́nka, kù h̄́ n'takù neèmu ne wèi-pu-dà yoo neèmu ne wedà-pu kú h̄́nka é yà.

Tòòma, kà kú n'takù neèmu mèmù pení-pu-ní kà ne mù yáá.

Ñte ti toòpu:

K'yé n'yònà kà ti cetá wedà kúúdi nìc̄̀nì kú wemá, ti kó neé n'yò-ma:

Kúúdi de naá-ma!

Kúúdi naá-ma!

Kúúdi pú kó n'nadi!

Wòni nìcǔ ti wèi-ko, kà ti kpèi óò wekàna sukú
neèmu ti wèi-pu kú hǐnka, ye wòni ti hǔ dínà nà ye
neèmu yèèdi, yeè-pètàda-dà kà ni yódi tà dàdi-nà.

Ye yeèpètàda yudí-dà héé "men...". Yèka weñni
yòòka kó neé tènì tà dàdi-ma é dǎhà beka ye neèmu.
Ye kú yeèpèhì kú bookú-dà ti yún-má "yeèbekàhi".

Yeèbekàta kó neé m'bekú-ma nìdo, notá yoo niìya,
yè péé-nà yèdi mènì kú bookú yódi-dà tǔm ta hǐnka.

Ñte yè hǔmpú:

Nìpa pesá:

nìdò menè yoo nìdò mǎnè
pooò menè yoo pooò mǎnè

Notí, nèhi, neñti
nà tǒdǎ tǒdǎ pesá:

kúúdì mennì
sǎntà mentà
séémù memmù
kpànfà menfà

Niìya nà yècǔcǔ
ti yǔsí-sa pesá:

bíísà miyà yoo bíísà miì
niìyà miyà yoo niì miì

Dentáma:

1. Békàma:

Ti yònà é waàta "nà"yaà kú wòni-dà?

Ti yònà é waàta "ne"yaà kú wòni-dà?

Ti yònà é waàta "waasàfa" yaà kú wòni-dà?

Badà tee "nà" nà "ne" k'yè pú péé?

Badà pà tonà-ma "yeèbekàta"?

Bonikú yèdi yódi híńka ti cakú ba?

Yèkà menkà cèmu péé mùdeε?

mehí, kaàn, béná, dehà, deha

2. Dentáma:

Dòhà-nà mìi pú coó-sa:

Ò tantà-ní ti Hóóhí ne o poòo.

NìDò menn, Nè yè wekáà-ma Ti p'òò déhà.

NA p'òò yáá.

Ò doòhaà o pòpòdi.

Ceèn: ceèn, cèn/ceèn, cèn/ceèn

3. Wenòka kàcòkà kú wààcì kpíi é sòntá ka boòti. Né tasi yèkà menkà kú meheká é kà madí:

ò, naàma, do, dɔntà, nido, dipú, pú, bii, meheká, kà, kàdi, hécí, k'á, fɔ̀di, kà, bii, kà, dɔ́, bíitá, bènà, dà, mema, tì, kpèhà, wédá, dá, kò̀, poòo, nà, kò̀, ò, tepú, nàmòni, wààfa.

Ñte ye wenòka boòti

1-

.....

2- ' ' ' ' '

..

3- \ \ \ \ \

.. - ..

4- ' ' \

..... - ..

5- \ '

....

6- \ \ \ \ \

..... .

7- \ / \ /
.....

8- \ \ / \
.....

9- \ / \ \ /
.....

10- \ \ / \ \ \
.....

4. Beńma

Fiðwa-nà yèdi mènì dóntà-di wenðkà menkà kú mehekà
k'yé teha k'yé coá:

maàhàà, ne, tòmù, màhàà, nà, nìdò

..... yenì dò pà yún-má.

..... memù dòn-dà.

..... yáá-ma bátà-sa nènìti.

N ò pú pení.

Ye cetà wèi-kò, yòn naàteñn-dà.

Naàteñni wemá cèmu yeèpààka

yeèbékàta	adjectif démonstratif pronom démonstratif
yeècèntí	verbe
yeèwòni	particule
yeècoádi	particule de direction
yeèpètàda	syllabe
yeèyódi	suffixe
yeèyudí	radical (racine du mot)
yeèbékàdi	adjectif interrogatif pronom interrogatif
niitàkadádi	pronom personnel
niìbékàdi	pron. pers. tonique
kpéésá t̀akadádi	adjectif possessif
yedàhi	négation
beńma	exercice
dentáma	exercice d'application
deńtamá	rappel, révision
yohènamá	exemple

Dépôt Légal N° 4846 ; 4ème trimestre 2010
Bibliothèque Nationale
ISBN 978-99919-361-9-2

Prix : 200 F CFA